

Darko LUBI

Svet, Evropa in prihodnost NATO

Razmišljanje ob in o knjigi Teodorja Geršaka »NATO njegova preobrazba in Slovenija«

Že bežen pogled na evropsko politično zgodovino zadnjih dveh stoletij pokaže, da je bil v Evropi po vsaki veliki vojni vzpostavljen nov varnostni red: po Napoleonomih vojnah je bil to sistem Svete aliance in evropskega koncerta velikih sil, po I. svetovni vojni sistem Društva narodov in po II. svetovni vojni varnostni sistem hladne vojne z NATO, Varšavsko zvezo in OZN kot glavnimi subjekti. Danes je končana tudi zadnja izmed štirih velikih vojn, ki so po mnenju L. J. Halleja od konca 18. stoletja potekale za ohranitev ali ponovno vzpostavitev evropskega ravnotežja moči – tj. hladna vojna (povzeto po Ačimovič, 1978: 12). Ker z njenim koncem niso bile avtomatično uresničene tudi starejše ali novejšje zamisli o »močni in združeni« Evropi (H. Truman) ali o »celoviti in svobodni« Evropi (G. Buch), Evropa znova išče ustrezen varnostni sistem. Vzpostavitev varnostnega reda, ki bo boljši od golega ravnotežja moči, bo verjetno zahtevala daljše prehodno obdobje »hladnega miru«, kot ga že imenujejo nekateri skeptiki. Ob tem pa velja upoštevati, da uspeh tega projekta nima samo evropskega pomena, saj naj bi bila Evropa nekakšen »testni primer« za prihodnost varnostnega sistema celotne mednarodne skupnosti¹.

Podoba novega evropskega varnostnega reda bo v veliki meri odvisna od presoje ustreznosti obstoječih in posledično morebitne vzpostavitve novih evropskih varnostno-političnih ustanov. Glede na to, da Severnotlantska zveza s koncem hladne vojne ni doživela podobne usode kot najprej Varšavska in nato še Sovjetska zveza, je razumljivo, da je v zadnjih petih letih ena izmed osrednjih tem politično-var-

nostnih razprav o evropski varnosti tako politikov kot učenjakov vprašanje prihodnosti NATA. To kompleksno politično-varnostno vprašanje pa obsega dve široki vprašanji: NATO v prihodnje – da ali ne? in Kakšen NATO?

Čeprav naj bi razprava o prihodnosti NATA pritegovala predvsem pozornost ameriškega partnerja v zavezništvu (Jakobson, 1995: 65), je bilo na to temo izdano že veliko knjig in objavljeno ogromno znanstveno-strokovnih člankov na obeh straneh Atlantika. Prispevke o NATU, resda maloštevilne, lahko najdemo tudi v slovenski strokovni periodiki, sredi letošnjega leta pa smo na Slovenskem dobili še prvo monografijo na to temo. To je knjiga z naslovom NATO, njegova preobrazba in Slovenija, ki jo je napisal Teodor Geršak, pri nas znani razlagalec varnostno-političnih in vojaških vprašanj, izdalo pa jo je Združenje Atlantski svet Slovenije.

Če se ozremo najprej na *zgradbo knjige*, lahko ugotovimo, da avtor svojo razpravo o NATU razvršča v dva tematska sklopa, od katerih je eden posvečen vprašanju oblikovanja nove evropske politične in varnostne ureditve v obdobju po zgodovinski zmagi liberalizma ter preobrazbi NATA za potrebe novega časa, eden pa prikazu vključevanja Slovenije v NATO oziroma novo evropsko »vojaškostrateško zasnovo«. Knjiga obsega še tretji tematski sklop, katerega predmet sta hladna vojna kot taka in prikaz nekaterih njenih sestavin (jedrske vojaške doktrine, oboroževanje ter razoroževanje in uravnavanje oboroževanja). Po avtorjevi napovedi naj bi se tematski sklopi med seboj prepletali, vendar je jasno vidno, da obsegata prva dva sklopa večino prvega ter drugo in tretje poglavje, tretji sklop pa preostala tri poglavja, medtem ko v zadnjem poglavju predstavljene sporazume, deklaracije, protokole in druge dokumente, ki praviloma sodijo med priloge monografskih del, ne moremo šteti za vsebinsko poglavje knjige. Bolj kot prepletenost je na nekaterih mestih opazna pomešanost vprašanj, zlasti pri obravnavi tematskega sklopa o Sloveniji in NATU. Ta sklop predstavlja eno od nosilnih tem knjige, poleg tega je izpostavljen v njenem naslovu, pa besedilo kljub temu ni uvrščeno niti v samostojno poglavje. Med značilnostmi zgradbe knjige

¹ Jonathan Dean: *Ending Europe's wars: the continuing search for peace and security*. New York: Twentieth Century Fund Press, 1994, p. 387 (povzeto po Sloan, 1995: 222).

velja navsezadnje izpostaviti še neuravnoteženost obsega posameznih tematskih sklopov. Sklop o »hladni vojni« obsega namreč kar slabi dve tretjini besedila knjige, medtem ko je NATU in njegovi preobrazbi namenjena dobra četrtina, razpravi o NATU in Sloveniji pa celo samo dobra desetina besedila. Z vidika razmerja med naslovom knjige in njenim besedilom bi potemtakem lahko v knjigi ločevali dva dela: del, ki je povezan z naslovom (dobra tretjina), in del, kjer je povezava zelo ohlapna (slabi dve tretjini). Tako se bralcu poraja sum, da je drugi del vključen v knjigo predvsem zato, da je knjiga količinsko obsežnejša.

Tematski sklop o *NATU in njegovi preobrazbi* je vsebinsko precej širok, saj v njem avtor od orisa sveta in njegove prihodnosti po koncu hladne vojne prehaja na poskus orisa vloge sile v družbenem dogajanju v prihodnje, od tu pa na razmišljanje o novi evropski politični in varnostni ureditvi ter o novi vlogi NATA v njej. Najprej so zelo na kratko prikazane temeljne značilnosti liberalne družbe zahodnega tipa, grobo je opisan projekt nove svetovne ureditve in predstavljen pogled na vzroke in naravo konfliktov v svetu po hladni vojni. Avtorjeva teza, da liberalizem nima alternative in da svet prehaja v obdobje skupnosti, prilagojene zahodnim vrednotam, spominja na tezo F. Fukuyame o koncu zgodovine. Tudi T. Geršak namreč obravnava liberalno družbo kot idealni tip, ki danes nima resnega tekmeča, zato bo po njegovem mnenju tudi v spopadu kultur, ki ga razume kot temeljni vzorec prihodnjih konfliktov, nesporno zmagovalac zahodni liberalizem. Identifikacija temeljnega vzroka prihodnjih globalnih spopadov se (morda naključno – zaradi odsotnosti referenc tega ni mogoče vedeti!) ujema s Huntingtonovo napovedjo spopada civilizacij (Huntington, 1993), s tem, da pri S. P. Huntingtonu ne zasledimo tako pogumne napovedi končnega izida spopada².

² Po drugi strani lahko najdemo povsem nasprotno mnenje, da imamo danes razen s preživetostjo ameriške hegemonije (1945–1990) in preživetostjo kapitalizma kot zgodovinskega sistema, ki je nastal sredi 15. stoletja in bo verjetno izginil v drugi polovici

V poskusu orisa prihodnje vloge sile, zlasti pa njene vojaške sestavine v družbenem dogajanju, tako v že obstoječih liberalno-demokratskih družbah kakor v svetu nasploh, bralca moti oziroma bega avtorjevo premalo natančno razločevanje med dvema bistveno različnima položajema. Za razvite demokratične družbe – evropske in druge – danes večina avtorjev meni – izhajajoč iz znane Kantove teze o tem, da se demokracije med seboj ne vojskujejo –, da je vojni spopad med njimi zelo malo verjeten ali celo nemogoč, zato bo njihova morebitna uporaba vojaške sile usmerjena na odnose z državami zunaj liberalno-demokratskega kroga. To je teorija o preživetosti t.i. velike vojne, ki jo zastopa tudi T. Geršak. Po drugi strani pa isti avtor to teorijo hote ali nehotе raztegne tudi na svet v celoti, kar je v ostrem nasprotju z empiričnimi dejstvi o številu in naravi oboroženih spopadov po koncu hladne vojne³. Kako si je mogoče drugače razložiti naslednjo trditev: »Po koncu delitve sveta na dva pola se na svetovni ravni nekdanja fizična brutalnost in nasilje, ki sicer spremljata vojne spopade, vedno bolj umikata in ostajata le skrajno sredstvo za umirjanje kriznih žarišč, v uporabo pa prihajajo novi načini delovanja« (str. 22). V nadaljevanju svojega razmišljanja o vlogi sile avtor navrže še nekaj misli o notranje-političnih vidikih vloge vojaške sile v sodobnih razvitih demokratičnih družbah. Ob tem pa je izhodiščna teza, da postaja »vojaška sila v liberalizmu sestavni del civilne družbe« (str. 23), dober primer avtorjeve pojmovne zmede in/ali ohlapne rabe terminov, ki se vlečeta skozi celotno knjigo.

Sestavina vsake resne razprave o NATU naj bi bilo razmišljanje o dolgoročni prihodnosti te mednarodne ustanove. Kljub temu, da je organizacija severnoatlanskega sporazuma uspešno preživela svoje prvo srednjeročno obdobje negotovosti in da ji

prihodnjega stoletja, opraviti tudi s preživetostjo liberalizma kot prevladujoče ideologije kapitalističnega svetovnega sistema (1789–1989) (Wallerstein, 1993: 1–3).

³ Glej na primer članek P. Wallensten & M. Sollenberg: *After the Cold War: Emerging Patterns of Armed Conflict 1989–94*. V: *Journal of Peace Research*, Vol. 32, No. 3.

danes le malo analitikov napoveduje skrajšnji konec, je namreč v spremenjenih politično-varnostnih in strateških razmerah v svetu po koncu hladne vojne dolgoročna prihodnost enega najbolj vidnih simbolov te vojne veliko manj trdna kot nekoč. Še zmeraj so odprti *trije možni poteki* dolgoročne prihodnosti NATA:

1. po prvem se bo severnoatlantska zveza obdržala v nespremenjeni obliki (članstvo) in z domala nespremenjeno vlogo (mandat);

2. drugi predvideva, da bodo NATO bodisi razpustil, bodisi bo postopoma odmril;

3. po tretjem pa se bo NATO obdržal zaradi korenitim strukturalnih (članstvo, organiziranost ipd.) in funkcionalnih spremembah (zmanjšanje pomena njegovega tradicionalnega poslanstva v smislu obrambne zveze in prevzem novih varnostnih vlog – vzpostavljanje miru, ohranjanje miru ipd.).

Vse tri možnosti je sicer korektno obravnavati kot enakovredne razvojne opcije, vendar se danes že nakazuje, da si bo nespremenjeni NATO le s težavo zagotovil legitimnost svojega nadaljnega obstoja. Tako ostajata na voljo dve medseboj izključujoči se razvojni možnosti, od katerih vključuje vsaka zelo pomembne implikacije za evropsko varnost in varnost celotnega sveta.

Napovedovanje dolgoročne prihodnosti NATA v smislu verjetnosti uresničitve ene ali druge razvojne možnosti je zagotovo precej tvegano početje. To velja tudi za teoretično podprto napovedovanje – ki je nasploh seveda veliko boljše od golega ugibanja – saj o tem vprašanju ne obstaja soglasje niti na teoretični ravni, kjer naj bi razmišljanje ne bilo obremenjeno s subjektivnimi političnimi interesi. Dva osrednja teoretična pristopa v okviru sodobne znanosti o mednarodnih odnosih – neorealizem in neoliberalni institucionalizem – namreč zastopata glede prihodnosti NATA povsem različno stališče: neorealizem zastopa drugi, neoliberalni institucionalizem pa tretji omenjeni potek.

Neorealizem se v bistu opira na Tukididovo trditev iz Zgodovine peloponeške vojne, da je edina trdna podlaga zavezništva vzajemni strah. Države se povežejo v zavezništvo kot odgovor na zaznane zuna-

nje grožnje; in obratno, s prenehanjem groženj izgine tudi zavezništvo, kajti, kot pravi G. Liska, »zavezništva so proti nekemu ali nečemu in samo posledično za nekoga ali nekaj (George Liska: Nations in Alliance: The Limits of Interdependence. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1962, str. 12; citirano po Hellmann & Wolf, 1993: 10). Na temelju bodisi S. M. Waltovega koncepta o ravnotežju strahu bodisi K. N. Waltzovega koncepta o ravnotežju moči kot podlagi za nastanek in zaton zavezništev in ob upoštevanju še nekaterih drugih dejavnikov (npr. cena pripadnosti zavezništvu z vidika avtonomije države in nevarnosti, da se država zaplete v vojno zaradi izpolnjevanja svojih zavezniških obveznosti; zavezniško obnašanje tretjih držav) neorealisti napovedujejo, da se bo brez jasne sovjetske/ruske vojaške grožnje Zahodu povezanost NATA bistveno zmanjšala, tako da je samo vprašanje časa, kdaj bo izgubil lastnost učinkovitega zavezništva (Hellmann & Wolf, 1993: 12, 19, 26).

Neoliberalni institucionalizem (ali kratko neoliberalizem) pa po drugi strani pri napovedovanju prihodnosti NATA izhaja iz svojih pogledov na nastanek, razvoj, trajnost in ukinitve mednarodnih institucij, med katere prišteva tudi zavezništva. Temeljni razlog za ustanovitev institucije so koristi, ki jih države pričakujejo od njene delovanja in ki niso omejene samo na zagotavljanje varnosti pred zunanjimi grožnjami, ampak zadevajo tudi različne druge vidike sodelovanja med državami. Mednarodne institucije lahko obstajajo samo tako dolgo, dokler države to želijo, pri čemer moramo upoštevati, da si države tega na splošno ne želijo. Zaradi tega so institucije zelo vztrajne in sposobne samohranitve ter jih je tako lažje ohraniti kot ustanoviti. Glede dolgoročne prihodnosti NATA se potemtakem izhodiščna neoliberalistična teza glasi, da odsotnost sovjetske vojaške grožnje ni zadostni razlog za razpad NATA, ampak je razpad mogoče pričakovati samo ob temeljiti spremembi interesnih koristi njegovih članic, ko jih ne bo zanimalo spoštovanje pogodbenih obveznosti, ampak bodo v oslavitvi ali razpustitvi zavezništva videle celo svoj interes. Vse to bi se lahko zgodilo ob temeljiti (strukturalni) spremembi v razmerju moči

med osrednjimi članicami NATA in/ali močni zaostritvi odnosov med njimi, ali če bi članice severnoatlantske zveze ugotovile, da bi lahko svoje interese bolje uresničevale v kateri drugi obstoječi ali načrtovani mednarodni instituciji. Po mnenju neoliberalistov takšne razmere ne bodo kmalu nastopile; razen tega pa menijo, da dolgoročni obstoj NATA zagotavljajo še nekatera druga pomembna dejstva: visoka stopnja njegove institucionaliziranosti, tako da je sam obstoj organizacije postal porok njenega nadaljnjega obstoja; dejstvo, da je NATO ena izmed najbolj uspešnih mednarodnih institucij po II. svetovni vojni, in ker institucije uspeh na splošno krepi, uspešne institucije običajno ne razpadejo; dejstvo, da je NATO najmočnejša institucionalna vez med njegovimi ameriškimi in evropskimi članicami ter dejstvo, da medsebojna odvisnost članic NATA presega okvir njihovega atlantskega zavezništva, zato bi razpustitev NATO negativno vplivala na odnose med članicami na drugih področjih (ibidem, 13–15, 19–21).

Po mnenju analitikov vsebujeta oba pristopa tako prvine prepričljivosti kot tudi več epistemološko-metodoloških slabosti, zato ni mogoče na nobenega vnaprej pristati. To zahteva nadaljnje raziskovanje, zlasti zamisli neoliberalističnega institucionalizma, saj je veljavnost neorealistične napovedi z vsakim letom nadaljnjega obstoja NATA bolj načeta. Ob tem mora biti razmišljanje posvečeno tudi ali predvsem iskanju odgovora na vrsto širših in ožjih, med seboj povezanih vprašanj.

Prvo in najširše je vsekakor vprašanje nove politično-varnostne ureditve sveta – ali nove svetovne ureditve, kot se običajno poimenuje – ki je hkrati osnova za razmišljanje o novi evropski varnostni ureditvi. Ustroj *nove mednarodne ureditve* je za prihodnost NATA pomemben predvsem z vidika pričakovanega političnega, gospodarskega in vojaškega položaja Evrope v svetu, v smislu, ali bo imela (zlasti njen zahodni del) v skladu s Kissingerjevimi realnopolitičnimi napovedmi vlogo enega izmed petih (ali šestih) svetovnih središč moči, ali bo predvsem eden izmed treh svetovnih gospodarskih blokov, ali bo morda v duhu znane Huntingtonove paradigme o spopadu civilizacij nosilni steber

zahodne civilizacije v njenem spopadu z drugimi svetovnimi civilizacijami (Huntington, 1993), ali pa bodo sicer povezane evropske države delovale v razmerah večpolnega sveta bodisi z vodilno vlogo ZDA bodisi bistveno spremenjene OZN (Nacht, 1995: 200–201; Vukadinović, 1995: 89–98; Nye, 1992: 86–89). Posebne pozornosti je navsezadnje vredna napoved, da bo osrednja značilnost sveta v prihodnje regionalizem in da se bo Evropa dokončno izoblikovala kot svetovna regija s posebno regionalno zavestjo (Hettne, 1991: 282–283).

Naravo in ustroj *evropske varnostne ureditve* bo zagotovo zelo opredeljeval položaj Evrope v svetu, še prej in močneje pa vrsta in narava notranjeevropskih virov ogrožanja evropske varnosti. Čeprav je danes NATO osrednja in zagotovo z vseh vidikov najmočnejša (zahodno)evropska varnostna ustanova, se vsaj kot teoretične možnosti za v prihodnje poleg prenovljenega atlantskega zavezništva nakazujejo še nekatere druge organizacijske rešitve: zahodnoevropska obrambna skupnost z Evropsko zvezo kot osrednjo ustanovo, vseevropski sistem kolektivne varnosti, temelječ na okrepljeni vlogi današnje Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi, in evropski varnostni sistem brez trdnih vojaških zavezništev ali institucionaliziranih večstranskih varnostnih struktur, ki bi ga lahko poimenovali z »Europe des Etats« (Hyde-Price, 1992). Navedeni štirje perspektivni modeli zagotavljanja evropske varnosti so seveda t. i. idealni tipi, vendar je mogoče s primerjalno analizo njihovih prednosti in slabosti priti tudi do pomembnih spoznanj glede dolgoročne prihodnosti NATA.

Ko je zagotovljen dovolj širok politično-varnostni okvir razprave, je primerno in nujno postaviti nekaj za dolgoročno preživetje NATA vsekakor ključnih konkretnih vprašanj: kakšne so ob vseh spremembah, ki jih je prinesel konec hladne vojne, njegove zunanje in notranje (intrapaktovske) vloge (glej na primer Duffield, 1994–95), kakšen je dolgoročni interes ZDA za Evropo, njeno varnost in s tem za NATO (glej na primer Sloan, 1995), koliko je nadaljnji obstoj atlantskega zavezništva interes združene Nemčije, kakšen koncept evropske varnosti podpira Rusija (glej na primer Arbatov, 1995). In končno,

če najdemo za nadaljnji dolgoročni obstoj NATA dovolj tehtnih razlogov, šele tedaj je umestno ugotavljati, *kakšen* NATO je primeren za novo svetovno in evropsko varnostno-politično okolje. S tem se odpre kompleksno vprašanje preobrazbe NATA z vidika njegovega temeljnega namena in vloge, članstva, varnostno-obrambne politike, politične in vojaške strategije ipd. Logična sestavina razprave o preobrazbi NATA je tudi razmišljanje o Sloveniji kot morebitni članici danes še čezatlantskega, morda pa v prihodnje ameriško-vseevropskega varnostno-političnega zaveznitva (sistema)⁴. Kot je v družboslovju pogost primer, je torej tudi v razpravi o NATU treba na posamična vprašanja (npr. Slovenija in NATO) prehajati prek poprejšnje obravnave posebnih vprašanj (npr. smer, način in hitrost preobrazbe NATA, zlasti njegove širitve), vse to pa je jalovo početje, če ni razrešena temeljna dilema o dolgoročni prihodnosti NATA v smislu »NATO – da ali ne?« In koliko se teh (ali drugih) vprašanj loteva Geršakova knjiga, zlasti pa, kakšne odgovore ponuja?

Odsotnost jasne definicije novega velikega projekta, imenovanega *nova svetovna ureditev*, ni slabost samo Geršakove knjige, toda avtorjevo implicitno pojmovanje te zveze je skrajno poenostavljeno in tudi napačno. Nova svetovna ureditev najprej ni predvsem ideja ekonomistov, ampak politikov, poleg tega pa bistva koncepta nove svetovne ureditve ne gre preprosto izenačevati z vprašanjem razdelitve moči v svetu po razpadu dvopolnosti. Tudi v tem primeru pa je razdelitev sveta na tri ekonomske podceline (ameriško, pacifiško in evropsko), kar je po Geršaku bistvo nove svetovne ureditve, samo ena izmed številnih opcij. To posredno ugotavlja tudi sam avtor v sicer protislovni trditvi: »Svet je ostal brez supersil. Vedno bolj postaja monocentričen.« (str. 20)

Kar se tiče *nove evropske politične in varnostne ureditve*, je v Geršakovi knjigi razprava o njej enako nepopolna kot njena

uresničenost v evropski politični stvarnosti. Avtor pravilno ugotavlja, da je danes Evropa po neuspelem versajskem in jalt-skem projektu pred novim poskusom oblikovanja svoje politične in varnostne ureditve ter da celovitih in usklajenih rešitev tega problema še ni (str. 24, 39). Toda velika razprava že teče, ne pa se šele pripravlja, kot pravi pisec (str. 39), kar dokazuje poplava izrečenih in zapisanih besed o tem vprašanju vse od padca berlinskega zidu. Tako pisec bralcem ne nameni bistveno več od omenjenega in nekaj misli, zapisanih bolj v slogu političnega manifesta kot strokovne razprave (npr. zadnji odstavek na str. 26).

Podobno vsebinsko šibak je *težiščni del* Geršakove *razprave o NATU* po razpadu dvopolnosti. Razprava ima v najboljšem primeru srednjeročno razsežnost, ko obstoj NATA v glavnem ni sporen, zato je v knjigi poudarek na prikazu organiziranosti NATA, njegove današnje politične in vojaške strategije, vprašanju razmerja z Evropsko in Zahodnoevropsko zvezo, vprašanju širjenja članstva ipd. To seveda pomeni, da dilema o dolgoročni prihodnosti severnoatlantskega zaveznitva ni niti zastavljena. Avtor sicer pravi, da bo moral NATO opredeliti, kaj je njegova prihodnja vloga (str. 39), sam pa kot odgovore ponudi samo splošne trditve, da je NATO kot najmočnejša vojaška zveza na svetu še vedno »politično potreben pri reševanju konfliktov in demokratizaciji pokomunističnega sveta« (str. 20), ali da bo »v novi vlogi in spremenjeni obliki potreben še dolgo časa« (str. 40). Kljub temu, če odmislimo odsotnost dolgoročnega vidika, je v Geršakovi knjigi NATO – takšen, kot je danes, in takšen, kot naj bi bil v neposredni prihodnosti – bralcu nestrokovnjaku vendarle zadovoljivo predstavljen. K temu veliko prispeva avtorjeva dokaj obširna predstavitev organiziranosti NATA (celotno III. poglavje) in njegovega novega strateškega koncepta, sprejetega novembra 1991 na zasedanju šefov držav ali vlad članic v Rimu⁵.

⁴ Gre za zamisel W. Stützleja, nekdanjega direktorja SIPRI-ja, o preobrazbi NATA v EATO (European-American Treaty Organization), ki naj bi bila odprta za vse države od Vladivostoka do San Francisca ali Vancouverja (Stützle, 1991).

⁵ Bolj zahtevnemu bralcu pa priporočamo branje izvirnega besedila – tj. III. dela priložnika NATO Handbook (Brussels: NATO Office of Information and Press, 1992 ali 1995) in ustrezne priloge istega priložnika,

Po predstavitvi programa Partnerstvo za mir, vključno z njegovimi pomanjkljivostmi in nedorečenostmi, avtor od razprave o NATU na splošni in posebni ravni preide na obravnavo posamičnega vprašanja – tj. *sodelovanja Slovenije z NATOM* in drugimi evropskimi političnimi in varnostnimi ustanovami (zlasti Zahodnoevropsko zvezo) in vključevanja Slovenije v te ustanove s položajem enakopravne članice. V dokaj obsežnem razmišljanju, ki je zagotovo najbolj izviren del celotne knjige, pisec predstavlja svoj pogled tako na nekatera splošna (politična) kot tudi konkretna (operativna ali izvedbena) vprašanja našega približevanja NATU: vključitev v NATO z vidika ohranitve narodne samobitnosti, nujnost čimbolj javno potrjenega političnega odločanja o vključevanju, nujnost upoštevanja morebitnega prihodnjega članstva v NATU pri razvoju slovenskega obrambnega sistema in slovenske vojske, nujnost zagotavljanja demokratičnosti in preglednosti vseh postopkov v zvezi z oblikovanjem obrambne politike ter delovanjem vseh sestavin obrambnega sistema, možnosti za naše operativno sodelovanje z NATOM že danes idr. Čeprav je tudi ta del knjige napisan bolj v obliki tez, ima vendarle značaj nekakšnega opomnika, ki je lahko koristen širšemu krogu politično delujočih in razmišljajočih ljudi, saj vsebuje vrsto opozoril, napotkov in tudi nekaj konkretnih zamisli, kako napraviti našo pot v NATO čim krajšo, čim bolj gospodarno ipd. Vendar ostane tudi tukaj pisec zvest svoji ravni in vnaprejšnjemu pristopu k razpravi. Kljub najavi v uvodu knjige, da bo opisano, »zakaj bi bilo za Slovenijo najbolje, da vstopi v NATO, zakaj bi si s tem zagotovila najvišjo stopnjo varnosti« (str. 12), je namreč bralec, ko prebere Geršakovo besedilo, seznanjen, kako naj bi se Slovenija približ(ev)ala k NATU, ali kakšne so pri tem njene prednosti pred nekdanjimi članicami Varšavske zveze, medtem ko lahko o odgovoru na ključno vprašanje, zakaj članstvo v NATU, le ugiba. Trditev, zapisana v knjigi, da nam NATO »zagotavlja fizično garancijo zoper vsako obliko nasilja in nas celo postavlja pod svoj jedr-

v kateri je objavljeno celotno besedilo Zavezniškega strateškega koncepta (The Alliance's Strategic Concept).

ski dežnik« in da »gre za trajno rešitev problema naše varnosti« (str. 63), ni samo zelo splošna in kot taka zopet zahteva argumentacijo, ampak je z njo predstavljena samo svetla plat morebitnega članstva. Pred dokončno odločitvijo o vključitvi v NATO bomo morali v Sloveniji pogledati tudi drugo stran medalje.

V celoti gledano, lahko za tisti del Geršakove knjige, ki govori o NATU in njegovi preobrazbi, če ga ocenjujemo skozi prizmo prej orisanega hipotetičnega modela za razmišljanje o NATU, ugotovimo, da je avtor v bistvu omenil ali odprl večino relevantnih vprašanj. Žal pa je vse samo omenjeno oziroma odprto. Razprava poteka večinoma na splošni ravni; vzročne zveze so v glavnem samo postavljene, ne pa tudi dokazane. V knjigi, ki že na ovitku nosi emblema NATA, verjetno težko pričakujemo, da bo vprašanje o dolgoročni prihodnosti tega zaveznitva glede na negotovost odgovora posebej izpostavljeno. Toda po drugi strani gre za eno izmed izhodiščnih dilem, katere poglobljena analiza brez vnaprejšnjega odgovora bi močno okrepila tako intelektualno raven razprave kot tudi njeno objektivnost.

Tudi pri ocenjevanju tematskega sklopa oziroma dela knjige, ki govori o *hladni vojni in nekaterih njenih razsežnostih*, se moramo najprej vrniti k njenemu uvodu. V njem pisec pravi, da je moral zaradi »razumevanja sedanjih političnih in varnostnih sprememb«, in »da bi bralec bolje razumel posledice bipolarnosti«, »obdelati celotno obdobje od hladne vojne do razpada bipolarnosti« in »poseči tudi v mnoge vojaške in politične probleme obdobja hladne vojne« (str. 9). Namen je vsekakor dober in problem pravilno zastavljen, toda njegova obdelava je groba in tudi nenavadna. Danes je razpravljanje o vzrokih konca hladne vojne podobno cvetoča intelektualna dejavnost, kot je bilo na začetku hladne vojne razpravljanje o vzrokih za njen nastanek. V nasprotju s prevladujočo prakso pa T. Geršak celotnemu obdobju hladne vojne namenja vsega pet strani besedila na začetku prvega poglavja knjige. Zato ne preseneča, da ne podaja niti jasne definicije pojma hladna vojna, da ne predstavlja njenih glavnih politično-vojaških značilnosti, da ne omenja različnih razlag (šol) nastanka tega pojava – tradicionalistične, revizi-

onistične, zlasti pa postrevizionistične z J. L. Gaddisom, R. Jervisom in D. Larsonovi kot glavnimi predstavniki – ali različnih pogledov na vzroke za zaton hladne vojne (od internalističnih, prek strukturalnih do pretežno politično in vojaško naravnanih razlag).

Opazen pa je avtorjev triumfalni pristop h koncu hladne vojne, ki se med drugim dobro odraža v trditvi, da je zmaga zahodne liberalne demokracije v tej vojni »dokončna in popolna« (str. 17). Zmaga nad komunizmom je res dokončna, toda ali je tudi popolna? Ali ni bližje resnici trditev, da poraz Vzhoda v hladni vojni še ni utemeljen razlog za razglašanje zmage Zahoda (Rorfeld, 1992: 2). Danes tudi zahodni pisci vse manj govorijo o zmagi in si postavljajo resignativna vprašanja, kot na primer: »V hladni vojni v Evropi smo zmagali, toda kdo smo »mi« in v čem smo zmagali?« (Serfaty, 1995: 49), ali naslavljajo svoje knjige s pomenljivimi naslov, kot na primer: V hladni vojni smo vsi izgubili (npr. Richard N. Lebow & Janice G. Stein: *We All Lost the Cold War*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1994).

Med številnimi razsežnostmi hladne vojne T. Geršak v svoji knjigi posebej izpostavlja tri politično-varnostne in vojaškostrateške probleme: nastanek, razvoj in odpravo (!) jedrskih vojaških doktrin, sporazumevanje o uravnavanju oboroževanja (nadzoru nad oboroževanjem) in razoroževanju ter oboroževanje v svetu na vrhuncu hladne vojne. Predstavitev teh treh problemov obsega skoraj dve tretjini besedila knjige. Ko gre za tri tako kompleksne pojave v razvoju mednarodnih odnosov po II. svetovni vojni, tudi 158 strani (velikega formata in zgoščenega tiska) ni veliko. Zato v primeru Geršakove knjige ne gre za preobsežno obdelavo teh vprašanj kot tako, ampak predvsem za (ne)uskklajenost med težiščem besedila knjige in njenim naslovom. Razen tega bi bilo koristno, če bi bila ta razlaga glede na njeno predvideno vlogo, bralcu ponujena pred razmišljanjem o prihodnosti sveta, Evrope in NATA. Tudi v tem primeru pa bi bilo zelo dobrodošlo povzemanlo poglavje na koncu knjige, v katerem bi pisec v uvodu najavljena vprašanja in skozi besedilo odkrite odgovore povezal v smislenu celoto.

Kritične presoje je nadalje vredna avtorjeva izbira prav teh treh vprašanj kot tistih, s katerimi je edino mogoče uresničiti uvodoma zastavljeni cilj. Čeprav gre za tri zelo pomembne pojave oziroma procese iz časa hladne vojne, pa bi bilo bolj koristno, zlasti z vidika naslovne teme knjige, razložiti katero drugo vprašanje, zlasti pa bolj poglobljeno razložiti nastanek, razvoj in zaton hladne vojne kot enega izmed najbolj protislovnih pojavov v zgodovini XX. stoletja. Potem morda avtor za vrhunec hladne vojne ne bi več štel sredo 80. let, kot je razvidno iz zadnjega poglavja knjige, ampak tako kot večina drugih piscev čas od leta 1958 do konca kubanske krize leta 1962. Tematski sklop o hladni vojni je potemtakem ne samo v količinskem, ampak tudi vsebinskem nasprotju s temeljnim predmetom in namenom knjige.

Iz tega izhaja priporočilo bralcem, naj zadnja tri poglavja Geršakove knjige berejo in ocenjujejo kot samostojne celote. S tega vidika sta zlasti poglavji o »nadzoru nad oboroževanjem« in oboroževanju v svetu koristna pregleda temeljnih značilnosti obeh procesov v izbranem obdobju, čeprav sta zaradi odsotnosti navedb virov – kar je značilnost celotne knjige, tukaj pa jih najbolj pogrešamo – primerna samo za bralčevo prvo informacijo. Navsezadnje pa je treba bralca, ki mu področje razoroževanja in njemu bližnjega področja uravnavanja oboroževanja ni posebej domače, opozoriti, na drobno, vendar vsebinsko zelo pomembno dejstvo. Pri Geršakovi dosledni rabi zveze »nadzor nad oboroževanjem in razoroževanjem« gre za napačen prevod angleške zveze »arms control and disarmament«. Čeprav je v slovenski zvezi sporna samo zadnja črka m, je njeno dodajanje skozi celotno knjigo verjetno posledica avtorjevega nerazlikovanja med uravnavanjem oboroževanja (nadzorom nad oboroževanjem) in razoroževanjem kot dvema povezanima, sicer pa povsem različnima teoretičnima konceptoma.

Knjiga T. Geršaka je bila izdana ob prvem času, ugotavlja pisec njenega predgovora. Temu dejstvu ni mogoče oporekati. Drži tudi, da je to prva knjiga o NATU, ki jo je napisal domači avtor, kar je zagotovo opazen prispevek k relativno skromnemu obsegu tovrstne publicistike. Vendar se postavlja vprašanje, kakšna je konkretna korist knjige s tako raznoliko vsebino – ki

bi jo, mimogrede povedano, v tujini zagotovo napisalo več piscev – in s tako površinsko ravniyo razprave. Odgovor na to vprašanje je večplasten, predvsem pa je odvisen od opredelitve, kaj je glavni namen knjige. Če je to populariziranje NATA tudi prek seznanjanja širše slovenske javnosti s temeljnimi dejstvi o sedanosti in bližnji prihodnosti severnoatlantske politično-vojaške zveze, potem je Združenje Atlantski svet Slovenije s svojo prvo izdajo zadelo v polno. Bralca nestrokovnjaka, ki bo našel v knjigi obilo dejstev, podatkov, grafičnih in tabelarnih prikazov, prevode nekaterih dokumentov idr. (žal pa ne tudi stvarnega kazala), verjetno ne bo posebej motila splošnost in pojmovno-teoretična nenatančnost razprave ali odsotnost temeljnega znanstvenega instrumentarija. Se vedno pa bo potreboval veliko volje in časa, da se bo prebil skozi Geršakovo jezikovno-slogovno »mojstrovino«. Povsem drugačno sodbo pa zasluži, če kot glavni namen opredelimo tudi dvig razprave o NATU in drugih mednarodnih politično-varnostnih in strateških temah na višjo (ali sploh) strokovno-znanstveno raven. S tega vidika je Geršakova knjiga – kljub velikim obetom, ki jih avtor zapise v uvodu – samo (eklektična) kompilacija žurnalističnih besedil, ki so bila večinoma v takšni ali drugačni kombinaciji že objavljena.

VIRI:

- AĆIMOVIĆ, Ljubivoje (1978): Problemi bezbednosti i saradnje u Evropi. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, Prosveta.
- ARBATOV, Alexei (1995): NATO and Russia. V: Security Dialogue, Vol. 26, No. 2.
- DUFFIELD, S. John (1994-95): NATO's Functions after the Cold War. V: Political Science Quarterly, Vol. 109, No. 5.
- HELLMANN, Gunther & WOLF Reinhard (1993): Neorealism, Neoliberal Institutionalism, and the Future of NATO. V: Security Studies, Vol. 3, No. 1.
- HETTNE, Björn (1991): Security and Peace in Post-Cold War Europe. V: Journal of Peace Research, Vol. 28, No. 3.
- HUNTINGTON, P. Samuel (1993): The Clash of Civilizations? V: Foreign Affairs, Vol. 72, No. 3.
- HYDE-PRICE, Adrian (1992): Alternative security systems for Europe. V: European security – towards 2000. Michael C. Pugh

(ed.), Manchester: Manchester University Press.

- JAKOBSON, Max: Collective Security in Europe Today. V: The Washington Quarterly, Vol. 18, No. 2.
- NACHT, Alexander (1995): U.S. Foreign Policy Strategies. V: The Washington Quarterly, Vol. 18, No. 3.
- NYE, S. Joseph, Jr. (1992): What New World Order? V: Foreign Affairs, Vol. 71, No. 2.
- ROTFELD, Adam Daniel (1992): The fundamental changes and the new security agenda. V: SIPRI Yearbook 1992, Oxford et al.: Oxford University Press, SIPRI.
- SERFATY, Simon (1995): Half Before Europe, Half Past NATO. V: The Washington Quarterly, Vol. 18, No. 2.
- SLOAN, R. Stanley (1995): US perspectives on NATO's future. V: International Affairs, Vol. 75, No. 2.
- STTZLE, Walther (1991): From the known past to the unknown future. V: SIPRI Yearbook 1992, Oxford et al.: Oxford University Press, SIPRI.
- VUKADINOVIĆ, Radovan (1995): Diplomacija – strategija političnih pogajanj. Ljubljana: Arah Consulting d.o.o.
- WALLERSTEIN, Immanuel (1993): The World-System After the Cold War. V: Journal of Peace Research, Vol. 30, No. 1.

Irena BRINAR

Evropska unija

Metka ARAH

Evropska unija: vizija političnega združevanja

Arah consulting, Ljubljana 1995, 431 str. Zbirka preobrazbe

»Slovenska javnost je lahko ponosna, da se v Sloveniji pojavlja delo, ki tako rekoč vseobsežno analizira glavne politične tokove delovanja Evropske unije«, je zapisal Radovan Vukadinović v predgovoru k omenjeni knjigi. Ponos ne izvira samo zaradi vsebine dela, temveč tudi iz redkosti tovrstne literature na slovenskem knjižnem trgu. Po knjigi dr. Mirka Ilešiča Pravna ureditev EGS iz davnega leta 1983, ki je prvi zaoral ledino v kompleksno področje evropskih integracijskih procesov, sta sledili le še dve: dr. Iztoka Simonitija, ki je